

دوره سالیانه سبک شناسی

تدریس مفهومی سبک شناسی و تاریخ ادبیات

به سبک کنکور های اخیر

موضوع جلسه : سبک هندی، بازگشت، بیداری

مدرس: زینب امیدبخش

تاریخ ادبیات قرن ده تا سیزده:

قرن ده و یازده هجری:

حکومت در دست جانشینان تیمور و آشفته بودن اوضاع اجتماعی، سیاسی و به طبع ادبی رونق دو جریان شعری (شعر لطیف و فصیح، مکتب وقوع) تشخیص شاعران مبنی بر دوری سبک عراقی از حقیقت گویی و واقعیت گویی روی آوردن شاعران به دربار هند

قرن ده هجری

روی کار آمدن حکومت صفوی و ترویج مذهب شیعه و بی توجهی به شعر درباری طبقات بیشتری مدعی شعر و شاعری به دلیل وابسته نبودن شعر به دربار راهی شدن شاعران مدیحه سرا به دیار هند امکان پرداخت به امور فرهنگی از جمله ادبیات

قرن یازده هجری

قرن دوازده و سیزده هجری:

دوره بازگشت

از انقراض دولت صفویه تا آغاز سلطنت فتحعلی شاه رشد و شکوفایی قابل توجهی در ادبیات مشاهده نمیشه
روی آوردن شاعران به سبک هندی و مکتب وقوع
پر رونق شدن بازگشت به شیوه و الگو گذشتگان ادبیات با روی کار آمدن قاجار
پیروی از اسلوب کهن به سبب فقر فرهنگی جامعه و سستی و رخوت حاکم بر ادبیات
پرداختن گروهی از شاعران به قصیده سرایی و گروهی به غزل سرایی

دوره بیداری

مطرح شدن مباحثی در مورد علل شکست و عقب افتادگی ایران
نیاز به تغییر و دگرگونی در شعر برای جای دادن مسائل و پدیده های تازه
انقلاب مشروطه؛ حرکتی ضد استبدادی و استعماری
رواج ادبیات بیداری یا ادبیات مشروطه
شکل گرفتن نهضت ساده نویسی و آزادی خواهی

شعر در سبک شناسی هندی

ویژگی ها	قلمرو
یک) راه یافتن زبان کوچه و بازار به شعر دو) گسترش دایره واژگان شعر و حذف لغات ادبی قدیم از صحنه شعر سه) ورود لغات مربوط به مذاهب و آداب و رسوم هندوان به حوزه شعر و ادب چهار) کم شدن کاربرد لغات عربی و رواج لغات ترکی و ضعف زبان فارسی پنج) واقع گرا بودن زبان سبک هندی	زبانی

مثال

لاف منعم بشنو و تن زن که آب و رنگ و جاه عالمی را بلبل گل های قالی میکند

ویژگی های زبانی: استفاده از لغات عامیانه مثل قالی

کاین نتایج های فکر تو ، تو را بس ، ذریت و این معانی های بکر تو ، تو را بس خاندان

ویژگی های زبانی: ضعف در ساختار زبان به دلیل جمع بستن کلمات نتایج و معانی

غرقهء وهمیم ،ور نه این محیط از تنک آبی کناری یش نیست

ویژگی های زبانی: استفاده از ترکیبات جدید(تنک آب) ،استفاده از واژه های ذهنی و انتزاعی مانند وهم

نکته

نکته مهم:

به طور کلی بی توجهی به زبان ، بی دقتی در کاربرد جمله ها و ترکیب ها و ورود واژه های عامیانه در قلمرو زبانی شعر این دوره کاملا مشهود است.

وقتی می خواهی قلمرو زبانی یک شعر از سبک هندی و بررسی کنی دنبال این چهار تا ویژگی بگرد:

دو) کم شدن لغات کهن

یک) بیشتر شدن لغات عامیانه

چهار) ضعف ساختار زبان

سه) ورود لغات ترکی و هندی

تست

با توجه به ویژگی های زبانی، کدام بیت به سبک هندی سروده نشده است؟ (کانون ۱۴۰۱)

یک) بلاگردان شوم، قربان روم، گرد سرت گردم   ندارد آفریان الا تو را، رحمی به حال او

دو) گفتم در گوش تو مرا تشنه جگر کرد   بشنید از این گوش وز آن گوش به در کرد

سه) مرا گوید نمی گویی که تا چند از گذارویی   چو هر عوری و ادباری گدایی می کنی هر در

چهار) اثر، دست ندامت کی به دندان می گزد زاهد   عزیز از کاسه لیسی دارد انگشت شهادت را

قلمرو	ویژگی ها
ادبی	یک) کاربرد بدیع و بیان به صورت طبیعی و تصادفی آرایه ها: تشبیه، تلمیحات رایج، حسن تعلیل، حس آمیزی، تمثیل، اسلوب معادله دو) قالب عمده: غزل سه) استفاده از ردیف های طولانی و خوش آهنگ مانند خواهیم شدن، می شود پیدا، می برد مرا، دیگریست...

مثال

گر نه از فتنه ایام خبر دارد صبح   از چه بر دوش ز خورشید سپر دارد صبح

ویژگی های ادبی :

یک) استفاده از آرایه حسن تعلیل (دلیل وجود خورشید دفع فتنه ایام است)

دو) استفاده از ردیف طولانی دارد صبح

همت مردانه می خواهد گذشتن از جهان   یوسفی باید که بازار زلیخا بشکند

ویژگی های ادبی :

یک) استفاده از آرایه تلمیح

دو) استفاده از آرایه اسلوب معادله

نکته

نکته کمکی:

اگر چه وجود یه آرایه به تنهایی دلیل خوبی برای تشخیص سبک نیست؛

اما پیدا کردن آرایه هایی که بالا گفتیم تو تست های مربوط به سبک هندی خیلی به ما کمک می کنند.

تست

در کدام بیت از آرایه های رایج در سبک هندی استفاده نشده است؟ (کانون ۱۴۰۲)

- (یک) خسته خاطر گردد آن کاو فاش سازد اهل دل
دارد از بهر همین سوراخها در سینه کان
- (دو) سر فرا گوش من آورد به آواز حزین
گفت ای عاشق دیرینه من خوابت هست
- (سه) فیض صبح زنده دل بیش است از دلهای شب
مرگ پیران از جوانان بیشتر سوزد مرا
- (چهار) در این گلشن نه بویی دیدم و نی رنگ فهمیدم
چو شبنم حیرتی گل کردم و آینه خندیدم

قلمرو	ویژگی ها
فکری	یک) معنی گرا بودن شعر استفاده از هر چیز در عالم طبیعت یا ذهن هیچ مضمونی نیست که در شعر صائب نیامده باشه؛ گل قالی، تندباد، تبخال دو) خلاصه شدن شعر سبک هندی در یک بیت طول و عرض معنا، بیشتر از یک بیت نیست و تحسین را در حد همان بیت بر می انگیزد سه) مضمون یابی و ارائه خیال خاص و معنی برجسته یافتن فکری جزئی اما تازه و نگفته و بیان آن به صورت اعجاب انگیز

مثال

اظهار عجز پیش ستمگر ز ابلهی است   اشک کباب موجب طغیان آتش است

ویژگی فکری: شاعر موضوعی نه چندان جدید رو با یه مثال دور از ذهن بیان کرده

ریشه نخل کهن سال از جوان افزون تر است   بیشتر دلبستگی باشد به دنیا پیر را

ویژگی های فکری:

(یک) آوردن مضامین تازه در شعر

(دو) بازگو کردن مطلب عرفانی و حکمی با بیان تازه

تست

کدام یک از ابیات منطبق با قلمرو فکری سبک هندی است؟ (کانون ۱۴۰۱)

(یک) من از رویدن خار سر دیوار دانستم	که ناکس کسی نمی گردد بدین بالانشینی ها
(دو) در نمیگیرد نیاز و ناز ما با حسن دوست	خرم آن کز نازنینان بخت برخوردار داشت
(سه) از پای درافتاده ام از شرم این کرم	کان شه دعام گفت و همو کرد مستجاب
(چهار) آن قطره باران بین از ابر چکیده	گشته سر هر برگ از آن قطره گهربار

فکری	ادبی	زبانی
یک) فساد و تیره بختی چند قرن گذشته دو) کشتار مردم و فرار دسته جمعی افراد با ذوق و آزاده از بیم تیغ استبداد به خارج از ایران سه) مردن آنان از گرسنگی یا فقر	یک) نداشتن ارزش والا دو) تصنعی و متکلف بودن نثر این دوره سه) افزایش استفاده از آیات و احادیث و عبارات قرآنی چهار) کاربرد شعرهای ضعیف در متن کتاب های نثر پنج) بی دقتی در ذکر تاریخ و حوادث تاریخی شش) رواج مدح و چاپلوسی هفت) آمیزش زبان فارسی با دیگر زبان ها	یک) در آمیختگی نظم و نثر دو) کاربرد وجه وصفی سه) جمع بستن با (ات) هم در کلمات عربی، هم فارسی، هم ترکی و مغولی چهار) مطابقت صفت و موصوف به تقلید از عربی پنج) آوردن تتابع اضافات در مقام تعریف و تمجید شش) آوردن جملات طولانی هفت) کاربرد افعال با پیشوند های متعدد هشت) فراوانی لغات ترکی و مغولی

مثال

از طبقه علیه شعرا که ناظمین منظم سخن پیرایی و پیرانه بندگان سلسله معنی آرایایی اند در آن هنگام در اردوی معلا و ممالک محروسه، شاعران سخنور و سخنوران بلاغت گستر بی شمار بودند در اوایل حال حضرت خاقانی جنت مکانی توجه تمام به حال این طبقه بود.

ویژگی زبانی	اطناب در سخن ، مترادفات نامأنوس و الفاظ خشک ناظمین ... و پیرایه بندگان ...، آوردن قنایات در مقام تعریف و تمجید ناظمین منظم سخن، پیرایی پیرایه بندگان سلسله معنی آرایایی، اوایل حال حضرت خاقانی جنت مکانی، مطابقت موصوف و صفت بهشیوه زبان عربی: طبقه علیه، کاربرد واژگان غیر ساده سخن پیرایی پیرایه، بندگان معنی، آرایایی بلاغت گستر جنت مکانی
ویژگی ادبی	موازنه: ناظمین منظم سخن پیرایی و پیرایه بندگان سلسله معنی آرایایی واج آرایایی تکرار صامت «ن» و مصوت بلند «ا» در «ناظمین منظم.... معنی آرایایی اشتیاق: ناظم و منظم و جناس ناهمسان افزایشی مراعات نظیر: ناظمین، منظم سخن پیرایی معنی آرایایی، شاعران
ویژگی فکری	مفهوم توجه خاص پادشاه صفوی در آغاز سلطنت به طبقه شاعران

تست

متن کدام گزینه ویژگی های نثر سبک هندی را دارا نیست؟ (کانون ۱۴۰۱)

یک) این آفتاب که بر بالای، آسمانست اگر زیر باشد همان آفتابست الا عالم تاریک ماند پس او بالا برای خود نیست برای دیگران است.

دو) و از این قبیل است تصور کردن اموال نفیسه ای که دارد از مساکن و املاک و باغات و اسبان و شتران و جواهر و نقود بدون اینکه فایده ای بر آن مترتب باشد.

سه) اسکندر را لطایف عاقلانه تفکر صلاح صلاح زده از حسیض غفلت به اوج عزم در آمده او را تحسین نمود.

چهار) از طبقه علیه شعرا که ناظران مناظم سخن پیرایی و پیرایه بندگان سلسله معنی آرایه اند

قلمرو	ویژگی ها
زبانی	یک) بارزترین شاخصه زبان: سادگی و روانی شعر به دلیل موقعیت اجتماعی و انقلابی خود برای مردم قابل فهم بود. دو) شعر عمومیت یافت و عنوان زبان برنده نهضت در اختیار روزنامه ها قرار گرفت سه) واژگان: وجود واژگان کهن مثل بادافره، خلیدن، گلخن گسترش دایره واژگان شعر و ورود واژه های نو و فرنگی از جمله واژه ها و اصطلاحات انگلیسی، روسی، فرانسوی، ترکی در شعر چهار) بی توجهی به کاربرد جملات و ترکیب های زبانی پنج) شتاب شاعران برای سرودن شعر به جهت آگاه سازی مردم و انتشار در روزنامه

مثال

شده ام عاشق و در کیسه ندارم زرکی   عاشقم، پول ندارم، کوزه بده آب بیارم

ویژگی زبانی) کلمه بیارم به شکل محاوره ای استفاده شده

به کمیسیون عرایض چه کنم شکوه به تو   که همه حال من بیدل شیدا دارند

ویژگی زبانی) کمیسیون از زبان فرانسوی گرفته شده

لاجرم هر مصرعش دارای سبکی دیگر است   چون بخوانی چامه هاش از ابتدا تا انتها

ویژگی زبانی) استفاده از کلمه کهن چامه در معنی شعر

تست

با توجه به ویژگی های زبانی شعر دوره، بیداری کدام شعر به احتمال زیاد سروده سید اشرف الدین گیلانی است؟ (کانون ۱۴۰۰)

- (یک) خواهی که شوی مجتهد و مفتی و قاضی   رو مسخرگی پیشه کن و مطربی آموز
- (دو) شعاع جاودانی را که داری در درون سرده   فروغ آخشجی را که داری از برون بفکن
- (سه) گوش مراد را خبر، زشت گوشوار   چشم امید را نگه شوم سرمه
- (چهار) به عمر خویش نشاندیم بیخ فضل و ادب ولی   دریغ که حنظل دمید ازین مغرس

مثال

ویژگی ها	قلمرو
یک) قالب های شعری : کم و بیش مانند گذشته ، در شعر بهار و ادیب الممالک توجه به قصیده و مثنوی دو) آرایه های ادبی: پایبندی کمتر شاعران کوچه و بازار و به آرایه های ادبی و سنت های ادبی سه) تخیل: در نظر داشتن تخیلات سرایندگان پیشین چهار) موسیقی و عروض: پایبندی شاعران سنت گرا به سنت های ادبی گروهی به زبان کوچه و بازار شعر می سرودند و پایبندی و التزام کمتری به سنت ها ادبی داشتند	ادبی

همچو چشم مست جهان خراب است   از چه روی، روی تو در حجاب است

ویژگی ادبی) کمی آرایه های ادبی از ویژگی های دوره بیداری

دامن محبت را گر کنی ز خون رنگین   می توان تو را گفتن پیشوای آزادی

فرخی ز جان و دل میکند در این محفل   دل نثار استقلال جان فدای آزادی

ویژگی ادبی) آرایه های ادبی در حد اعتدال

کنایه: دامن محبت را به خون رنگین کردن

استعاره مصرحه: دامن محبت

قلمرو	ویژگی ها
فکری	یک) آزادی: مترادف با دموکراسی غربی دو) وطن: وارد شدن به شعر با مفهوم سرزمینی که مردم دارای اشتراکات قومی و فرهنگی و زبانی هستند سه) قانون: بنیادی ترین تفکر و خواست مشروطه خواهان چهار) تعلیم و تربیت جدید: با ظهور مطبوعات و گسترش آن : افزایش آگاهی عمومی پنج) توجه به مردم: بارز ترین ویژگی های ادبیات دوره بیداری شش) دانش و فنون نوین: ضرورت های اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی باعث توجه به دانش ها و فنون جدید

مثال

آستین چو از چشم بر گرفتم   سیل خون به دامن روانه کردم
از چه روی چو ارغنون ننالم؟   از جفایت ای چرخ دون ننالم
چون نگریم ز درد و چون ننالم   دزد را چو محرم به خانه کردم

ویژگی فکری)

بیان مضمون های وطنی و سیاسی

محتوا: شکایت از اوضاع زمانه، بیان شدت گریه و ناله و ستم روزگار و اوضاع نابسامان وطن

تست

با توجه به ویژگی های فکری کدام بیت در سبک متفاوتی سروده شده است؟ (کانون ۱۴۰۲)

- (یک) چه شد که حق نسا کمتر از رجال شده
حقوق مادر بیچاره پایمال شده
- (دو) روزی آخر شام شوم غم به پایان میرسد
نوبت آسایش و اقبال نسوان میشود
- (سه) دست ما کشته در این باغ نهال قانون
رگ ما داده بدین طرفه، نهال آب از خون
- (چهار) آزاد شد از بندگی از مرا جان
آزاد شواز آز و بزی شاد و توانگر

نثر در سبک شناسی بیداری

فکری	ادبی	زبانی
(یک) تجددخواهی: گسترش در دوران مشروطه با هدف تأثیر بر عامه مردم (دو) طنز سیاسی و اجتماعی: از شاخه های ارزنده نثر عصر بیداری (سه) دشمنی و استبداد و استعمار: مورد توجه قرار دادن نثر روزنامه ای (چهار) تنفر از خرافات: مورد توجه در نثر دوره بیداری به خصوص نثر داستانی (پنج) توجه به حقوق مدنی زنان (شش) تعلیم و تربیت نوین همگانی	(یک) ویژگی کلی: پیشتازی نثر نسبت به شعر در مورد کنار گذاشتن قید و بندها نثر فارسی قید و بند های نثر مصنوع و فنی را کنار می گذارد و گزارشی و ساده می شود (دو) آرایه های ادبی: جداشدن صنایع ادبی از نثر و ظهور نثر به شکلی پویا در خدمت خواست و آمال مردم (سه) ویژگی های داستان نویسی: ضعف تکنیکی حضور راوی سوم شخص، عدم مطابقت کامل سبک نویسندگی با ادبیات داستانی	ویژگی کلی: ساده و قابل فهم بودن نثر دوره واژگان: کم شدن واژگان و ترکیب های عربی نا آشنا ورود لغات انگلیسی، ترکی، فرانسوی و... به زبان نثر جملات: کاهش آشکار عبارت های وصفی دور و دراز و لفظ پردازی های بیجا

تست

متن تمام گزینه ها متناسب با نثر مشروطه است به استثنای... (کانون ۱۴۰۰)

یک) غافلی را شنیدم که خانه رعیت خراب کردی تا خزانه سلطان آباد کند؛ بی خبر از قول حکیمان که گفته‌اند هر که خدای را عز و جل بیازارد تا دل خلقی به دست آرد خداوند تعالی همان خلق را بر او گمارد تا دمار از روزگارش بر آرد.

دو) میان ما زن را به اسم خودش صدا کردن عیب، است نه همچو عیب، کوچک خیلی هم بزرگ واقعاً هم چه معنی دارد آدم اسم زنش را ببرد؟ تا زن اولاد ندارد آدم میگوید. اهووی وقتی هم بچه دار شد اسم بچه اش را صدا میکند

سه) کارخانجات یوروپ بر دو نوع است یک نوع آن را از اجسام و فلزات ساخته اند و نوع دیگر از افراد بنی آدم ترتیب داده اند از بنی آدم یک کارخانه ساخته اند که از یک طرف اطفال بی‌شعور میریزند و از سمت دیگر مهندسی بیرون می آورند.

چهار) شرط الغای این بوروکراسی تقسیم صحیح اعمال است دوم وضع نظاماتی دایر بر این که کاری که با ملاقات مذاکره با تلفون با پیغام انجام می گیرد به مکاتبه و مرافعه نکشد